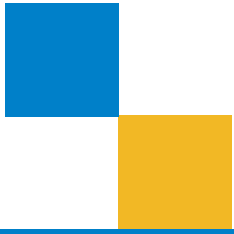

Ystads kommun

KEMIKALIEPLAN FÖR YSTADS KOMMUN

AKTIVERANDE - VAD VI VILL UPPNÅ

PROGRAM	Är vägledande och beskriver önskvärd utveckling av verksamheten.
STRATEGI	Utgör grund för prioritering och beskriver hur kommunen ska uppnå uppsatta mål inom ett område.
PLAN	Konkreta mål och åtgärder och svarar på vad, vem, när och hur.

NORMERANDE - HUR VI SKA TÄNKA OCH GÖRA

FÖRHÅLLNINGSSÄTT	Vägleder och klargör Ystads kommuns övergripande syn och inställning till något.
RIKTLINJE	Säkerställer ett korrekt agerande och god kvalitet vid handläggning och utförande.
RUTIN	Anger hur en fråga ska hanteras eller hur ett uppdrag ska verkställas.

Dokumentet gäller för:

Ystads kommun och de kommunala bolagen

Ärendenummer:
KS 2018/247

Gäller fr o m – t o m:

2021-12-31 och tills vidare

Fastställd av:

Fastställd av
Kommunstyrelsen 2021-11-24 § 232

För revidering ansvarar:

Kommunstyrelsen

FÖRORD	V
SAMMANFATTNING	VI
DEL 1 : INTRODUKTION	
INLEDNING	2
BAKGRUND.....	2
SYFTE OCH MÅL	3
AVGRÄNSNINGAR.....	3
KOPPLING TILL ANDRA STYRDOKUMENT	3
DOKUMENTETS UPPBYGGNAD	4
FRAMTAGANDE	4
FOKUSOMRÅDEN.....	4
RESURSER FÖR GENOMFÖRANDE.....	4
UPPFÖLJNING OCH IMPLEMENTERING.....	5
ÖVERGRIPANDE RIKTLINJER	5
FÖLJA GÄLLANDE LAGAR OCH REGLER.....	5
FASA UT FARLIGA ÄMNEN	5
<i>Utfasningsämnen</i>	5
<i>Prioriterade riskminskningsämnen</i>	5
<i>Hormonstörande ämnen</i>	6
PRIORITERA VARUGRUPPER.....	6
DEL 2 : FOKUSOMRÅDEN	
1. KEMIKALIEHANTERING OCH TILLSYN	8
1.1 KEMIKALIEHANTERING	8
1.1.1 Några viktiga ämnesgrupper.....	8
1.1.2 Säkerhetsdatablad	8
1.1.3 Farosymboler.....	8
1.1.4 Åtgärder kemikaliehantering.....	9
1.2 TILLSYN OCH KONTROLL	10
1.2.1 Åtgärder Tillsyn och kontroll.....	10
2. UPPHANDLING OCH INKÖP	11
2.1 UPPHANDLING	11
2.1.1 Prioriterade upphandlingsområden.....	11
2.1.2 Miljömärkning.....	11
2.1.3 Åtgärder Upphandling.....	12
2.2 INKÖP	12
2.2.1 Åtgärder vid inköp.....	13
3. INNEMILJÖ	14
3.1 GIFTFRITT BYGGANDE	14
3.1.1 Åtgärder Giftfritt byggande.....	14
3.2 GIFTFRI FÖRSKOLA.....	17
3.2.1 Åtgärder Giftfri förskola.....	17

3.3	GIFTFRI VARDAG	18
3.3.1	Åtgärder Giftfri vardag	18
4.	UTEMILJÖ	20
4.1	GIFTFRI FÖRVALTNING AV KOMMUNENS MARK	20
4.1.1	Åtgärder Giftfri förvaltning av kommunens mark	20
4.2	ANLÄGGNING	20
4.2.1	Åtgärder inom anläggning	20
4.3	MINDRE PLAST I MILJÖN	21
4.3.1	Åtgärder för mindre plast i miljön	21
4.4	MINDRE GIFTER I MILJÖN	21
4.4.1	Åtgärder för mindre gifter i miljön	22
5.	KUNSKAP OCH INFORMATION	23
5.1	KOMMUNIKATION	23
5.1.1	Kommunikationsplan	23
5.1.2	Åtgärder för ökad kunskapsnivå	24
5.2	SAMVERKAN	25
5.2.1	Åtgärder för samverkan	26
5.3	INFORMATION	27
5.3.1	Åtgärder för informations spridning	27
 DEL 3 : APPENDIX		
6.	BILAGOR	B
7.	ORDLISTA	B

FÖRORD

Vi har ett ansvar att skapa en frisk och hälsosam miljö för Ystads invånare och en viktig del i detta är att undvika att vi utsätts för skadliga kemikalier. I kommunens verksamheter används kemikalier i många olika sammanhang, till exempel vid reningsverk, städning, målning och kemiundervisning. Kemiska ämnen ingår också i varor såsom leksaker, möbler, datorer och byggmaterial. Kemikalierna spelar en viktig roll i samhället, men vissa av dem bidrar också till hälso- och miljömässiga problem. Vissa kemikalier är svårnedbrytbara och ansamlas och kan då påverka vår miljö och den biologiska mångfalden, andra kemikalier kan direkt påverka oss människor och vår hälsa negativt.

Skadliga ämnen hittas i både dagvatten, avloppsvatten och inomhusdamm. Utsläppen är ofta diffusa och svåra att komma åt med traditionella åtgärder och kräver därför andra angreppssätt. Ett flertal sådana åtgärder finns i kemikalieplan för Ystads kommun.

Kemikalieplanen bidrar till arbetet att nå det nationella miljökvalitetsmålet Giftfri miljö och till flera av de globala hållbarhetsmålen.

Gunilla Andersson
Ordförande, hållbarhetsutskottet

SAMMANFATTNING

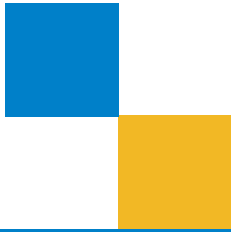
Riksdagen antog miljö kvalitetsmålet *Gifrfri miljö* 1999. Kemikalieinspektionen (KI) fick huvudansvaret för detta mål. År 2010 gav regeringen KI i uppdrag att ta fram en handlingsplan för en gifrfri vardag, eftersom det fortfarande var långt kvar innan miljömålet kunde uppfyllas. KI har därefter kontinuerligt tagit fram nya handlingsplaner. Den sista gäller för perioden 2018–2020. I handlingsplanen står bland annat att kommunerna är grunden för att det nationella målet *Gifrfri miljö* ska kunna uppfyllas.

Region Skåne har i *Handlingsplanen för kemikalier i Skåne* pekat ut fem insatsområden, varav *Kommunala kemikaliehandlingsplaner* utgör ett. Miljösamverkan Skåne tog 2017 fram en modell för kommunala kemikalieplaner. Målet med detta är att fler skånska kommuner under kommande år ska anta kemikalieplaner. Denna modell ligger till grund för den föreslagna kemikalieplanen för Ystads kommun.

En kommunal kemikalieplan ger politikerna ett övergripande styrdokument för kemikaliearbetet i kommunen. Inom kommunens verksamheter är viktiga målgrupper till exempel upphandlare, inköpare, bygglidare, skolor, förskolor och hållbarhetsombud på förvaltningar och bolag. Ystads kommun har valt att jobba med fem fokusområden och har utarbetat handlingsplaner för dessa. De fem fokusområdena är: Kemikaliehantering och tillsyn, Upphandling och inköp, Innemiljö, Utemiljö och Kunskap och information.

Ystads kommun

KEMIKALIEPLAN

DEL 1 : INTRODUCTION

INLEDNING

Bakgrund

Kemiska grundämnen är de byggstenar som alla levande och icke-levande saker på jorden består av. Kemiska grundämnen kan kombineras på flera sätt för att ge upphov till olika typer av kemiska ämnen och produkter. Vi behöver kemikalier för att kunna överleva, till exempel genom maten vi äter eller genom läkemedel för att förebygga och behandla sjukdomar. I många fall har kemikalier bidragit positivt till samhällets utveckling.

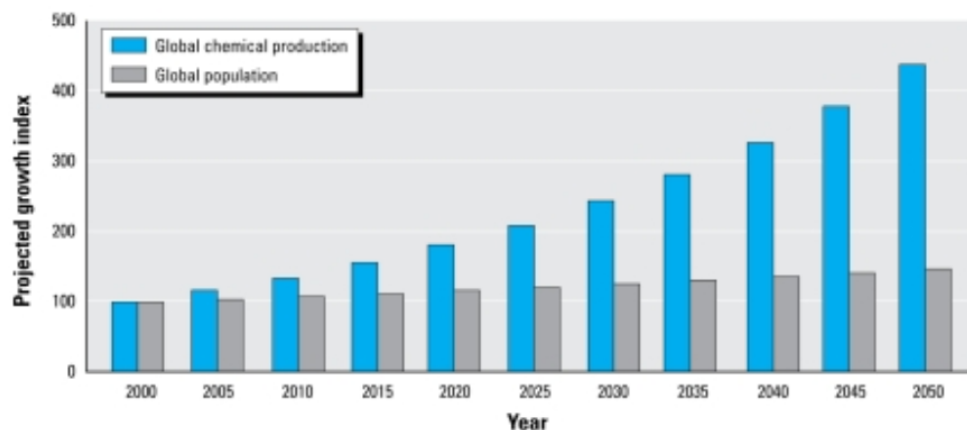
Många kemikalier förekommer naturligt i miljön. Andra har framställts av människor i laboratorier och fabriker. Exempel på helt konstgjorda kemikalier är så kallade fluorerade föreningar som används för att göra friluftskläder vattentäta. Flera av dessa fluorerade föreningar har dock visat sig vara farliga för människan då de är hormonstörande och bidrar till skador på reproduktionsförmågan hos både foster och unga. Generellt finns det endast ett väldigt begränsat antal studier på hur kemikalier fungerar tillsammans när de blandas, i vad som kallas för *cocktail-effekt* där 1+1 kan bli 3.

Många konstgjorda kemikalier har vi nytta av i vårt dagliga liv. Vissa kemikalier är framtagna för att rengöra våra golv, disk och kläder. Vissa är avsedda för att döda insekter eller ogräs i trädgården. Många av dessa kemikalier är användbara för oss, men de kan även ha vissa farliga effekter på människors hälsa och på miljön.

Det är viktigt att komma ihåg att alla kemikalier inte är farliga. Vi måste lära oss att använda kemikalier på ett smartare sätt - en kemikalie kan vara ofarlig och användbar när den hanteras på rätt sätt, men farlig om den hanteras fel eller släpps ut på fel plats. Det är även en dosfråga - ämnen som i grunden inte ses som giftiga kan i mycket höga doser ha en giftverkan. Vi måste även tänka på att material och varor också är kemi och att det gör skillnad vilka val vi gör. Genom att fasa ut de allra farligaste ämnena gör vi både oss själva och miljön en stor tjänst.

En ökad kemikalieanvändning

I dag är vår livsstil tätt förknippad med kemikalier. Produktionen av kemikalier har ökat enormt i världen. Mellan år 1930 och år 2000 steg produktionen från en miljon ton till över 400 miljoner ton. Det finns fler än 143 000 kemikalier förregistrerade i REACH (Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier), vilket bara omfattar det som produceras i eller importeras till EU i mängder om minst ett ton per år. I det internationella ämnesregistret (CAS-databasen) finns det över 160 miljoner ämnen. Det tillkommer cirka 15 000 nya ämnen varje dag. I takt med den ökande mängden kemikalier så ökar även mängden hälso- och miljöfarliga ämnen. I Sverige gick till exempel omsättningen av hälso- och miljöfarliga kemikalier (inklusive petroleumbränslen) upp med 7 procent mellan 2008–2018.

Figur: Den globala kemikalieproduktionen beräknas öka med 3% varje år under perioden 2000–2050, medan befolkningsökningen endast beräknas öka med 0,77% (Wilson & Schwarzman (2009)).

Syfte och mål

Syftet med kemikalieplanen är att till 2030 nå kraven i miljökvalitetsmålet *Gifffri miljö*, dvs.:

- Minska människors och naturens exponering för kemikalier, plaster och läkemedelsrester.
  - Minska miljögifterna till natur, luft och hav
  - Minska kommuninvånarnas exponering för farliga kemiska ämnen och produkter
- Höja kompetensen och medvetenheten kring kemikaliefrågor.
- Arbeta systematiskt och effektivisera arbetet med kemikalier
- Efterleva lagstiftningen

Målsättningen med kemikalieplanen är att skapa ett arbetssätt och ett verktyg för kommunens kemikalieanvändning. Kemikalieplanen ska tydliggöra vilka prioriterade områden som gäller för kommunens kemikaliehantering samt bidra till att verksamheterna systematiskt arbetar med att fasa ut oönskade ämnen och har rätt kunskap och verktyg i upphandlingar för att välja hälsosamma och säkra produkter. Kemikalieplanens prioriterade områden ska fungera som vägledning för att uppnå störst effekt och sammantaget leda till att arbetet med kemikalieplanens åtgärder ska bidra till att förebygga risker och framtida kostnader orsakade av felaktiga produktval.

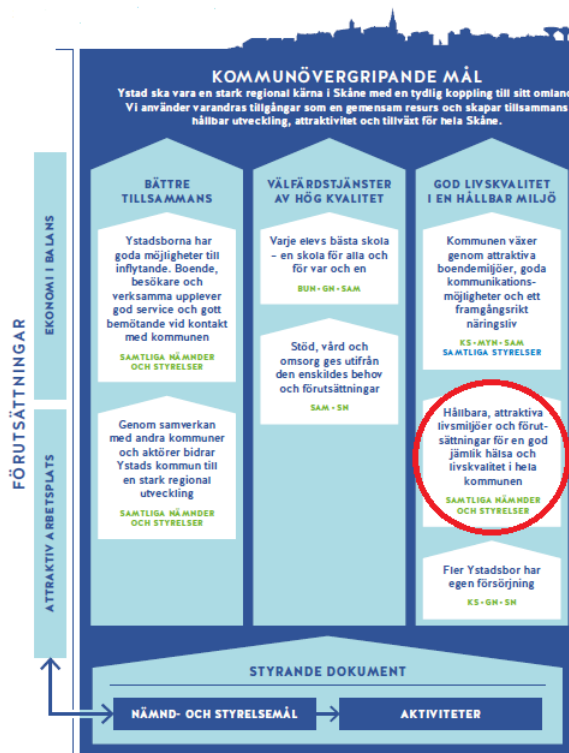
Avgränsningar

Kemikalieplanen omfattar varor och kemiska produkter i kommunens verksamheter. Den omfattar inte luftföroreningar, ekologiska livsmedel eller förorenad mark. Arbetet med att identifiera och åtgärda förorenade områden är av betydelse för att uppnå miljökvalitetsmålet *Gifffri miljö*, men detta arbete styrs av egna regler. Kemikalierisker i arbetsmiljön berörs bara ytligt i planen då det är en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet som varje verksamhet ansvarar för. En annan fråga med bäring på kemikalierisker är hur risker för olyckor hanteras i den fysiska planeringen. Detta behandlas ej i kemikalieplanen. Frågan om spridning av mikroplaster kommer enligt förslag att hanteras mer ingående i en handlingsplan för minskad plastanvändning.

Koppling till andra styrdokument

Åtgärderna och aktiviteterna i kemikalieplanen är kopplade till kommunens övergripande mål ”*Hållbara, attraktiva livsmiljöer och förutsättningar för en god jämlik hälsa och livskvalitet i hela kommunen*”. Kemikalieplanen är en konkretisering av kommunens övergripande mål och miljöprogrammets strategiska mål – Giftfri miljö och ett mer resurseffektivt samhälle och inriktningen Giftfri vardag och en hållbar konsumtion. Det finns även en tydlig koppling mellan kemikalieplanen och kretsloppsplanen inom områdena hållbar konsumtion och nedskräpning (mikroplaster). Kopplingar finns även till Folkhälsoprogrammets mål om att främja goda levnadsvillkor.

Arbetet med att minska riskerna med skadliga ämnen är inte begränsat till de åtgärder som beskrivs i kemikalieplanen. Det görs till exempel ett viktigt arbete för att minska spridningen av skadliga ämnen i hanteringen av avfall, dagvatten och avlopp. För dessa finns det andra styrande dokument i form av vattenplan, kretsloppsplan och dagvattenplan.

Dokumentets uppbyggnad

Kemikalieplanens första del ger en introduktion till själva arbetet med kemikalieplanen och syftar även till att ge förståelse och erforderliga kunskaper för att kunna fortsätta läsa den andra delen av kemikalieplanen. Första delen består av inledning och övergripande riktlinjer.

Kemikalieplanens andra del beskriver åtgärder inom de fem fokusområdena. Varje fokusområde inleds med kort beskrivning och teori. Därefter följer ett avsnitt med åtgärder och indikatorer med beskrivningar vad som ska genomföras för att leda utvecklingen åt rätt håll. Kopplade till åtgärderna följer två bilagor. Bilaga 2 *Åtgärder, indikatorer och ansvar* beskriver de olika åtgärderna och vem som ansvarar för dem samt hur de ska följas upp. Bilaga 3 *Goda exempel* innehåller goda exempel som syftar till inspiration.

Kemikalieplanens tredje del består av appendix med referens till bilagor samt begrepps- och ordlista.

Framtagande

Kommunstyrelsens miljöutskott beslutade i november 2018 att ge avdelningen för hållbar utveckling i uppdrag att tillsammans med projektledare Henrik Uthas ta fram ett förslag till kommunal kemikalieplan för Ystads kommun. I maj 2019 beslutade det nya hållbarhetsutskottet att godkänna den framtagna projektplanen.

Arbetet med framtagandet av denna kemikalieplan har sedan gjorts av en inre projektgrupp bestående av projektägare, projektledare och tjänstemän på avdelningen för hållbar utveckling. Det anordnades tio workshopar med olika teman under våren 2020 och våren 2021 för framtagande av åtgärder. Tjänstepersoner från olika förvaltningar och bolag, med ett stort spann av erfarenhet och kompetens, deltog i dessa workshopar. Se även bilaga 1 under avsnitt Projektorganisation och ansvar.

Fokusområden

Det strategiska arbetet i form av åtgärder för att fasa ut skadliga kemikalier och varor i kommunkoncernens verksamheter är uppdelat i fem fokusområden.

1. Kemikaliehantering och tillsyn
2. Upphandling och inköp
3. Innemiljö
4. Utemiljö
5. Kunskap och information

Fokusområdena har tagits fram genom omvärldsanalys och bygger samtidigt på rapporten *Modell för kommunala kemikalieplaner* som tagits fram av Miljösamverkan Skåne i samarbete med Kommunförbundet Skåne, Länsstyrelsen Skåne och Arbets- och miljömedicin vid Region Skåne.

Resurser för genomförande

Många av de åtgärder som beskrivs i kemikalieplanen bedöms kunna genomföras inom befintlig budget och med befintliga personella resurser. Många av åtgärderna handlar om att implementera rutiner och nya arbetssätt vilket till en början kan ta tid och personella resurser i anspråk. När rutinerna sedan flyter på förutsätts de spara tid och resurser. Workshoparna har visat att arbetet med systematisk kemikaliehantering och kemikaliekrav i upphandling och inköp samt vid byggprocessen kräver styrning uppifrån. En kommunövergripande kemikaliegrupp behöver skapas och kommunen ska verka för att tillsätta en kemikaliesamordnare. Se åtgärd 5:2 *Inrätta en kommunal kemikaliegrupp* samt åtgärd 5:1 *Kommunen ska verka för att tillsätta en kemikaliesamordnare som ska fungera som ett stöd för alla verksamheterna inom kommunkoncernen*. Se även bilaga 4 *Risk- och konsekvensanalys*.

Uppföljning och implementering

Uppföljning av kemikalieplanens åtgärder är en viktig faktor för att målen i kemikalieplanen ska nås. Genom uppföljningen skapas ett incitament för att genomföra åtgärderna, kontroll för hur arbetet fortgår samt om åtgärderna är genomförbara inom befintlig budget eller om ytterligare resurser behöver sättas in.

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att planera in, genomföra och följa upp utpekade åtgärder och återkoppla detta till kommunstyrelsen. Den årliga uppföljningen ska ske i Stratsys.

Kemikalieplanen gäller fram till år 2030. Revidering av kemikalieplanens åtgärder ska ske under 2025.

ÖVERGRIPANDE RIKTLINJER

I kommunens arbete med att minska förekomsten av farliga ämnen ska lagstiftningen efterlevas, farliga ämnen ska fasas ut och det ska framgå vilka varugrupper som det ska läggas fokus på vid upphandling och inköp.

Följa gällande lagar och regler

Substitutionsprincipen finns i miljöbalkens hänsynsregler och kallas där produktvalsprincipen. Den innebär en skyldighet att undvika att använda eller sälja kemiska produkter som kan skada människors hälsa eller miljön om produkterna kan ersättas med mindre farliga produkter. Detta gäller också varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt. Substitutionsprincipen finns på global nivå genom Riodeklarationen om miljö och utveckling, och är med i flera EU-rättsakter. Försiktighetsprincipen är en internationell miljörättslig princip som innebär att vi måste agera redan vid risken för skador på människors hälsa och miljön. I Sverige är försiktighetsprincipen inskriven i en av miljöbalkens hänsynsregler. Försiktighetsprincipen innebär att vetenskaplig osäkerhet om risken för skada på människors hälsa eller miljön inte får hindra åtgärder i förebyggande syfte.

Fasa ut farliga ämnen

I kommunens verksamheter ska ämnen som har eller misstänks ha särskilt allvarliga egenskaper fasas ut. Detta följer miljöbalkens krav enligt substitutionsprincipen och försiktighetsprincipen. Att välja ut ett antal ämnen som är miljö- eller hälsofarliga skulle innebära en lista som ständigt behöver uppdateras, allt eftersom nya kemikalier framställs och kunskaperna om de ämnen vi redan har omkring oss ökar. Risken är att oönskade ämnen byts ut mot andra med samma eller lika skadliga egenskaper. Därför ska valen göras utifrån ämnens egenskaper.

Utfasningsämnen

De ämnen som har den allvarligaste påverkan på hälsa och miljö och som är viktigast att prioritera att byta ut eller undvika kallas för utfasningsämnen. Några av de viktigaste egenskaperna är att de är cancerogena, persistenta, bioackumulerande och toxiska. Se bilaga 1 under avsnitt 6.5 för vilka kriterier som gäller för utfasningsämnen.

Prioriterade riskminskningsämnen

De ämnen som har något mindre allvarliga egenskaper för hälsa och miljö jämfört med utfasningsämnena benämns prioriterade riskminskningsämnen. Några av de viktigaste egenskaperna är att de misstänks vara cancerogena, mutagena och reproduktionstoxiska. En del prioriterade riskminskningsämnen är redan förbjudna inom vissa användningsområden. Se bilaga 1 under avsnitt 6.5 för vilka kriterier som gäller för prioriterade riskminskningsämnen.

Hormonstörande ämnen

Hormonstörande ämnen är ämnen som kan påverka kroppens hormonsystem och ge skadliga effekter. Ämnena kan exempelvis bidra till utveckling av cancer eller påverka ämnesomsättningen och förmågan att få barn. Det mest kritiska skedet för effekter är fosterstadiet. Om ett foster utsätts för ett hormonstörande ämne kan det till exempel innebära effekter på hjärnans utveckling eller ökad risk för att drabbas av sjukdomar i vuxen ålder

Prioritera varugrupper

För dessa prioriterade varor och produkter ska kommunen ställa mer långtgående krav på innehåll av prioriterade ämnen (utfasningsämnen, riskminingsämnen och hormonstörande ämnen):

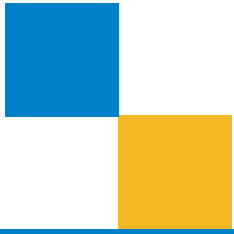
- Kemiska produkter
- Hygieniska produkter
- Byggprodukter
- Leksaker och hobbymaterial
- Möbler, textilier och inredning
- Städttjänster
- Material som kommer i kontakt med livsmedel
- Elektriska och elektroniska produkter
- Bekämpningsmedel
- Läkemedel

När varor blir avfall kan förekomsten av farliga ämnen göra avfallet olämpligt för återvinning. Inom EU finns ett mål om giftfria materialkretslopp. För att främja en sådan utveckling har den europeiska kemikaliemyndigheten Echa tagit fram SCIP-databasen dit leverantörer av varor ska anmäla förekomst av särskilt farliga ämnen i varorna som överstiger 0,1 viktprocent. Informationen finns därmed tillgänglig under varornas hela livscykel inklusive i avfallsledet. Regeln finns i Avfallsdirektivet 2008/98/EG.

Se bilaga 1 under avsnitt 4 för detaljerad beskrivning av varje varugrupp.

Ystads kommun

KEMIKALIEPLAN

DEL 2 : FOKUSOMRÅDEN

1. KEMIKALIEHANTERING OCH TILLSYN

På cirka 50 år har kemikalieproduktionen i världen ökat från mindre än 10 miljoner ton till över 400 miljoner ton per år. Nästan åtta av tio produkter som köpts direkt av företag utanför EU klarade inte kraven i de europeiska kemikaliereglerna. Endast ett fåtal av de kemikalier som används i samhället har testats med avseende på miljö- och hälsoeffekter eftersom forskningen inte håller samma takt som nyintroduktionen.

Kemikalier kopplas oftast ihop med giftiga och hälsofarliga ämnen men alla kemikalier är inte farliga. Kemikalier används inom de kommunala verksamheterna och bolagen i olika utsträckningar beroende på deras uppdrag. Kemikalier kan orsaka stor skada på människa och miljö om de hanteras och används på fel sätt. Därför är det viktigt att berörda verksamheter följer den lagstiftning och de råd som finns inom detta område. Externa kontroller genom kommunens tillsynsorgan (miljöförbund, räddningstjänst) spelar också en viktig roll.

1.1 Kemikaliehantering

En kemikalie eller kemisk produkt är ett kemiskt ämne eller en blandning av kemiska ämnen. Kemiska produkter kan vara till exempel rengörings- och tvättmedel, laboratoriekemikalier, färg, lack eller lim. I lagstiftningen skiljs dessa från varor, som är ”föremål, som till exempel, stol, gardin eller en mobiltelefon. Under produktionen av en vara kan kemiska produkter tillsättas för att ge varan en specifik egenskap. Man talar då om kemikalier i varor. I detta fokusområde berörs enbart kommunens hantering av kemiska produkter.

En del av verksamhetens egenkontroll är att ha kunskap och kontroll när det gäller användningen av kemiska produkter och att föra en kemikalieförteckning. I miljöbalken beskrivs även produktvalsprincipen. Den innebär att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska undvika att använda kemiska produkter som kan medföra risker för miljö eller hälsa, om de kan ersättas med alternativ som medför mindre risker. Detta innebär att användare av sådana produkter löpande ska sträva efter att byta ut dem. Det finns också enligt arbetsmiljölagstiftningen krav på förteckning av kemiska riskkällor samt riskbedömning av de kemiska produkter som används inom verksamheter.

1.1.1 Några viktiga ämnesgrupper

Ämnen inom en ämnesgrupp är ofta lika i strukturen och kan ofta fylla samma kemiska funktion och ha samma användningsområden. Ämnena kan också ha liknande inneboende egenskaper och uppvisa liknande toxikologiska egenskaper. Det är bra att tänka på det i samband med substitution. Att byta ut ett farligt ämne till ett annat inom samma ämnesgrupp kan vara problematiskt.

Exempel på olika ämnesgrupper är bromerade flamskyddsmedel, dioxiner, ftalater, högflourerade ämnen etcetera. I bilaga 1 under avsnitt 5 finns en lista över de vanligaste ämnesgrupperna.

1.1.2 Säkerhetsdatablad

För de som använder kemikalier i sitt arbete behöver information om produkternas farliga egenskaper, risker och skyddsåtgärder finnas. Denna återfinns i ett så kallat säkerhetsdatablad (SDB). Det finns en standard för hur ett säkerhetsdatablad ska se ut både gällande rubriksättningen och ordningsföljd, vilket är totalt 16 avsnitt. Bilaga II i REACH anger dessa rubriker samt ger en detaljerad beskrivning om krav på innehåll under varje rubrik. De viktigaste avsnitten ur miljö- och arbetsmiljöhänseende är: Farliga egenskaper, Hantering och lagring samt Begränsning av exponeringen /personligt skydd.

1.1.3 Farosymboler

Farliga kemiska produkter ska vara märkta med farosymboler och text som informerar om faran. Det finns produkter som är farliga för miljön och hälsan. Läs mer i bilaga 1 under avsnitt Farosymboler.

1.1.4 Åtgärder kemikaliehantering

F1:1 GEMENSAMT KEMIKALIEHANTERINGSSYSTEM

Ett digitalt kemikaliehanteringssystem för alla kommunens verksamheter innebär att alla kemiska produkter med farosymboler dokumenteras i ett gemensamt system. Alla verksamheter ska också genomföra riskbedömningar av kemikalierna, vilket krävs enligt miljö- och arbetsmiljölagsstiftningen. Kemikaliehanteringssystemet ska erbjuda ett stöd i detta arbete. I nuläget finns det flera verksamheter som använder egna kemikaliehanteringssystem. Det är ekonomiskt förnuftigt att handla upp ett gemensamt system av tre skäl; 1) att det blir billigare per kemikalie om man handlar upp ett större system, 2) det blir enklare att få en övergripande helhetsbild över kommunens användning av kemikalier, och 3) då fler använder samma system blir det även lättare att samordna arbetet i kommunen.

F1:1a Handla upp ett gemensamt kemikaliehanteringssystem för kommunen och bolagen.

Innan ett gemensamt kemikaliehanteringssystem kan bli verklighet måste ett sådant handlas upp. Det finns flera olika leverantörer av system. Det är viktigt att välja ett system som är enkelt att använda samtidigt som det är tillräckligt kraftfullt för att möta kommunens krav.

F1:1b Driftsätta ett gemensamt kemikaliehanteringssystem för kommunen och bolagen.

Driftsättningen av systemet innebär att verksamheterna ska utse egna systemadministratörer som ska sköta systemet. Utbildning ingår också.

F1:2 SYSTEMATISKT KEMIKALIEARBETE

Systematiskt kemikaliearbete handlar om att arbeta systematiskt och metodiskt med sina kemikalier för att undvika risker. Risker kan innebära att arbetstagarna blir sjuka eller skadade av kemikalierna på arbetsplatsen eller att miljön förorenas vid fel hantering. Kunskapskravet i Miljöbalken ställer krav på verksamhetsutövaren att använda de bästa kemikalierna ur miljösynpunkt. Ansvaret för inventering och riskbedömning av kemikalier ligger på de verksamheter som använder miljöfarliga kemikalier.

F1:2a Inventera

Att inventera innebär att verksamheterna går igenom alla sina kemikalier och dokumenterar dem som har farosymbol. Inventering av kemikalier ska ske med jämna mellanrum och utgångna kemikalier ska skickas till Sysav Kemi.

F1:2b Riskbedöma

Efter inventeringen ska de kemikalier som har farosymbol riskbedömas. Kemikalier ska riskbedömas utifrån dess egenskaper och användning. Ett digitalt kemikaliehanteringssystem är ett bra hjälpmedel här.

F1:2c Utfasa

Enligt produktvalsprincipen i miljöbalkens hänsynsregler ska produkter som kan vara skadliga för människor eller miljön undvikas om det går att ersätta dessa med produkter som är mindre farliga. I kommunens verksamheter ska i första hand kemiska produkter som innehåller skadliga ämnen bytas ut. Skadliga ämnen är utfasningsämnen, prioriterade riskminskningsämnen och hormonstörande ämnen.

F1:2d Ta fram rutiner

Det är viktigt att det finns bra och dokumenterade rutiner kring hela processen kring en verksamhets kemiska produkter. Från val av produkter, inköp, användning hela vägen till avfall. Rutinerna kan bestå av rutin för att arbeta med kemikalier, rutin för införande av nya kemikalier i verksamheten, rutin för genomgång av kemikaliehantering för ny personal, rutin för ersättning av farliga kemikalier. I bilaga 1 under avsnitt 8 finns förslag på rutiner.

1.2 Tillsyn och kontroll

Enligt miljöbalken har miljönämnden tillsynsansvaret för skolor, förskolor, kök, avloppsverk, vattenverk, kommunala bolag et cetera. I Ystads kommuns fall ligger tillsynsansvaret främst på Ystad-Österlenregionens miljöförbund och Länsstyrelsen Skåne. Inom ramen för tillsyn sker kontroll av exempelvis kemikalier, avfall, städning, ventilation och hygien. Tillsynsarbetet är därför ett viktigt verktyg i arbetet med att minska de farliga ämnena i miljön, både genom kontroll och uppföljning, men också genom informationsarbete. Räddningstjänsten spelar en viktig roll i sitt tillsynsarbete när det gäller förvaring av miljöfarliga ämnen.

Förutom kontroll genom tillsyn så arbetar kommunen även med kontroll via arbetsmiljölagstiftning, gällande kommunen som arbetsgivare. Det sker genom systematiskt arbetsmiljöarbete. Vid behov kan kommunens företagshälsovård kontaktas för stöd med att genomföra riskbedömningar gällande kemiska risker samt medicinska kontroller enligt lagstiftning, till exempel vid arbete med allergiframkallande ämnen (som till exempel härdplaster). Genom ökad samverkan mellan olika instanser inom kommunen minimeras olägenheter vid tillsyn/kontroll.

1.2.1 Åtgärder Tillsyn och kontroll

F1:4 UTVECKLAD KEMIKALIETILLSYN

Utvecklad kemikalietillsyn innebär att tillsynsmyndigheten ska ha en kemikalietillsyn där lagstiftningen används på ett sådant sätt att arbetet med att få bort miljö- och hälsofarliga ämnen drivs framåt. Detta kan uppnås inom både traditionella och nya tillsynsområden, genom att i större utsträckning hänvisa till försiktighets- och produktvalsprinciperna. Dessutom behöver det finnas utrymme för att utveckla nya arbetssätt och att dela med sig av kunskap.

F1:4a Kemikalieförteckningar och utfasning

Ystad-Österlenregionens miljöförbund ska säkerställa att alla tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter har aktuella kemikalieförteckningar och, i de fall det hanteras utfasningsämnen och/eller prioriterade riskminskningsämnen, att det finns utfasningsplaner eller handlingsplaner för dessa ämnen. Tillstånds- och anmälningspliktiga verksamheter ska kunna visa att de har kunskap om och följer REACH-förordningen.

F1:4b Utveckla kemikalietillsynen hos miljöfarliga verksamheter

Nya områden för tillsynen är till exempel att identifiera eventuella utsläpp av mikroplaster och nanopartiklar och påverkan från kemikalier som finns i material som används i produktionen. Sådan information kan inte hämtas ur kemikalieförteckningar. Vid tillsynen skulle större vikt kunna läggas vid att identifiera dessa områden. Inspiration kan hämtas från Miljösamverkan Skåne som arbetar med samverkan och utveckling kring frågor rörande miljö- och hälsoskydd samt livsmedelskontroll.

F1:4c Utvecklad tillsyn i förskolor, öppna förskolor och skolor

Kemikalietillsyn inom förskola och skola görs i dagsläget med fokus på hantering av de kemiska produkter som används i verksamheten, till exempel rengöringsmedel och laboratoriekemikalier i kemiundervisningen. Men de material som finns i lokalerna och de varor som används i verksamheterna kan också ha en hälso- och miljöpåverkan. Det kan till exempel röra sig om PVC-golv och leksaker som kan innehålla ftalater. Verksamheterna behöver genom information göras medvetna om att även material och varor kan vara källor till en oönskad kemikaliepåverkan. Detta för att exempelvis kunna ställa krav vid inköp.

2. UPPHANDLING OCH INKÖP

Genom inköpsprocessen kan kommunen ställa krav som styr mot en hållbar utveckling. Kemikaliekravställning i upphandling är ett av de mest effektiva verktygen som en kommun kan använda för att minska användningen och spridningen av skadliga ämnen. Kraven ska vara väl motiverade och möjliga för leverantören att uppfylla.

Men kemikaliefrågan är komplex och kemikaliekompetens behöver finnas med i hela inköpsprocessen. Från behovs- och marknadsanalys till krav i annonserade upphandlingsdokument och avtal, samt i dialogen med leverantörer och vid uppföljning och avtalsförvaltning. God planering är grundläggande för att kunna ställa relevanta kemikaliekrav. Kartläggning och analys krävs både för att säkerställa att sortimentet motsvarar verksamheternas behov och leverantörernas möjlighet att leverera varor och produkter som uppfyller kommunens kemikaliekrav.

Vikten av att offentlig sektor går före med att ställa höga miljö- och hållbarhetskrav har understrukt i många nationella och internationella dokument. Bland annat i upphandlingsutredningen *Gods affärer, den fördjupade miljömålsutvärderingen* samt Agenda 2030. Riktlinjer för arbetet inom EU finns i handboken *Buying green! A handbook on Green Public Procurement*.

Figur: Inköpsprocessens olika delar

2.1 Upphandling

Ystads kommun upphandlar varor och tjänster för cirka 500 miljoner kronor årligen och har möjligheter att påverka miljön genom sina inköp av varor, produkter, tjänster och entreprenader. Kommunens upphandlingar och inköp ska bidra till en hållbar utveckling med minsta möjliga miljöpåverkan samt följa kommunledningens strategiska inriktning och beslut. Att ställa kemikaliekrav vid upphandling ger stora möjligheter att göra hållbarare inköp.

För att kunna ställa rätt kemikaliekrav vid upphandling behövs kunskap, inte allra minst från beställaren. Inköpsenheten ska vara beställaren behjälplig med vilka verktyg som finns för att kunna ställa kemikaliekrav vid upphandlingar. Under avsnitt 5.1.2 finns förslag på utbildning för både beställare, avropare och upphandlare.

Varje upphandling är unik. De flesta varu-, material- och produktgrupper skiljer sig från varandra avseende kemiskt innehåll och sammansättning. Passande krav behöver istället tas fram i varje specifikt fall.

Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier kan användas som utgångspunkt. Se länk:

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/kriterier/>

2.1.1 Prioriterade upphandlingsområden

De prioriterade upphandlings- och inköpsområdena är på ett eller annat sätt kemikalieintensiva. Därför har de prioriterats högst för kemikaliekraftställning och uppföljning. Se bilaga 1 avsnitt 4 *Prioriterade varugrupper*.

2.1.2 Miljömärkning

Nytt i upphandlingslagarna LOU och LUF från 2016 är att det går att hänvisa direkt till en viss typ av miljö- eller hållbarhetsmärkning. Att direkt hänvisa till en märkning möjliggör för kommunen att förenkla vissa delar av arbetet inom de områden där det är bra tillgång på miljömärkta varor och produkter, exempelvis varor av textil samt städ- och rengöringsprodukter. Krav som går att verifiera med miljömärkningar erbjuder också en smidig uppföljningsprocess. Se bilaga 1 avsnitt 3.3 Miljömärkningar.

2.1.3 Åtgärder Upphandling

F2:1 STÄLLA KEMIKALIEKRAV I UPPHANDLINGAR

Att ställa kemikaliekraV i upphandling är ett viktigt instrument för att fasa ut farliga ämnen och bidra till att det svenska miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö kan uppnås. Dock upplever upphandlare ofta en osäkerhet kring när krav är lämpliga att ställa och hur de ska utformas för att vara förenliga med LOU.

F2:1 Ta fram handledning för kemikaliekraV

En av förutsättningarna för att kunna ställa kemikaliekraV i upphandlingar är att kommunen tar fram en övergripande handledning. Handledningen ska utgå från miljökritiska områden (varugrupper), som till exempel bygg, anläggning, möbler, textilier, leksaker et cetera.

Vid upphandlingar ska kommunkoncernen utgå från kraven i upphandlingsmyndighetens kriteriebibliotek där så är möjligt. Kommunkoncernen bör även titta på Adda inköpscentrals avtal för att undvika dubbelarbete samt ta inspiration av andra kommuners upphandlingar, via till exempel TendSign. En annan viktig sak är att kontakta leverantörerna som bör veta vilka ämnen som finns i deras produkter för att kunna stoppa ämnen som finns på EU:s kandidatförteckning. En underskattad och ”enkel” metod är att ställa krav efter miljömärkningar, till exempel att alla arbetskläder ska ha märkning OEKO-100.

F2:2 RUTIN FÖR KONTROLL OCH UPPFÖLJNING AV STÄLLDA AVTALSKRAV

Avtalsuppföljning är aktiviteter som syftar till att säkerställa att leverantören uppfyller de krav som ställts i upphandlingsdokumenten och att upphandlande verksamhet får det som har efterfrågats. Fördelarna med avtalsuppföljning är många, till exempel att sannolikheten ökar att det blir rätt pris till rätt leverans, ihållande brister under en avtalsperiod fångas upp och genom uppföljning uppfattas kommunen som seriös och förtroendet ökar. Exempel på risker med bristande avtalsuppföljning är att leveranser inte sker enligt avtal och att kostnader ökar då högre priser och sämre leveransvillkor kan tillämpas. Det är i första hand beställaren som ska följa upp avtal, men det bör ske i samråd med inköpsenheten.

F2:2 Ta fram rutiner för avtalsuppföljning

Utgångspunkten är att alla ställda krav följs upp och verifikation kan ske på papper, exempelvis genom granskning av miljömärkningscertifikat och säkerhetsdatablad. Ett tips är att redan i upphandlingsdokumenten beskriva hur uppföljning av kraven kommer att ske, till exempel hur ofta det ska göras, vad som förväntas av leverantören och vem inom kommun som är ansvarig för kontrollen.

2.2 Inköp

När avtal är tecknat med en eller flera leverantörer kan verksamheterna göra sina inköp (avrop) från avtalet i förvisning att relevanta krav har ställts i upphandlingen. Som stöd till verksamheterna att välja rätt produkter från avtal kan inköpsenheten upprätta tydliga inköpsrutiner och mallar för avrop.

Konsumtionstrappan

<p>Steg 1: Tänk en gång till, behöver jag verkligen göra detta inköp?</p> <p>Steg 2: Kan jag lösa behovet med ett gratis alternativ? Låna av någon eller kan jag/vi använda något annat vi har tillgång till?</p> <p>Steg 3: Finns det möjlighet att köpa begagnat eller hyra produkten med tillfredställande kvalitet?</p> <p>Steg 4: Skulle det vara möjligt att köpa in en bättre produkt (ur giftfritt perspektiv) till ett högre pris per styck, men att köpa färre?</p> <p>Steg 5: Om vi kommer fram till att denna produkt är ett måste för verksamheten men prioriterar denna produkt som giftfri – accepterar högre kostnad.</p> <p>Steg 6: Vi kommer fram till att det är tillräckligt bra att köpa den sämre produkten (ur giftfritt perspektiv) och köper till vanlig kostnad.</p>
--

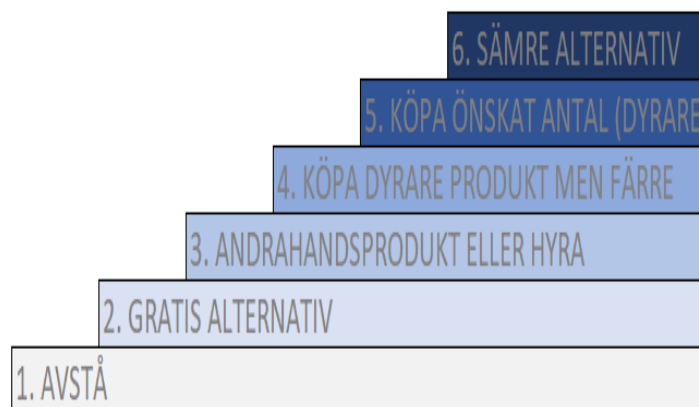

Illustration: Henrik Uthas (källa www.lund.se)

Konsumtionstrappan är framtagen för att användas som ett verktyg vid inköp till sin verksamhet. Det finns likheter med den välkända avfallstrappan. Det är meningen att trappan ska främja eftertanke innan inköp och även att inget inköp sker. Vid minskad konsumtion minskar även kemikaliepåverkan, då det påverkar behovet av produktion och resursåtgång.

2.2.1 Åtgärder vid inköp

F2:3 FÖRBÄTTRA INKÖPSRUTINEN

Inköp av varor i kommunkoncernen sker på olika sätt beroende på varukategori, allt från avtal med fysiska butiker till avtal genom Raindance marknadsplats eller HBV-avtal. Inköp inom avtal säkerställer att skattebetalarnas pengar används på bästa sätt. Inköp via ramavtal, som till exempel Adda, garanterar ofta att de varor som ingår håller en god miljöprestanda i förhållande till pris.

F2:3a Rensa i produktlistan i e-handelssystemet så att miljöfarliga ämnen sällas bort.

Kommunens verksamheter ska, i samverkan med ekonomiavdelningen, säkerställa att produktlistan i e-handelssystemet är rensad från varor som inte ligger inom avtal eller inte uppfyller ställda krav som till exempel miljömärkning eller kemikalieinnehåll. Miljömärkta vara ska alltid stå högst upp i listan. Ansvaret ligger på den verksamhet som ansvarar för varuområdet, till exempel lokalvårdsenheten när det gäller beställning av rengöringsmedel. Samarbete bör ske mellan ansvarig verksamhet och avropare.

F2:3b Begränsa antalet leverantörer utanför e-handelssystemet.

Antalet leverantörer i Raindance marknadsplats behöver öka, samtidigt som antalet leverantörer utanför avtal, till exempel vissa inköp som sker på stan, behöver minska. Ett tips är att verksamheterna planerar och samordnar inköpen bättre och tillhandahåller centrallager för specifika varor och produkter för att undvika spontaninköp.

3. INNEMILJÖ

Fokusområde innemiljö innefattar giftfritt byggande, giftfri förskola och giftfri vardag. En av de större källorna till kemikalier i innemiljö är byggprodukter och inredning. Med mer kunskap, strategiskt och verksamhetsövergripande arbete kan kemikalieexponeringen minimeras inom kommunen.

3.1 Giftfritt byggande

Byggsektorn står för cirka 40 procent av material- och energianvändningen i Sverige. Totalt hanteras cirka 40 000 olika byggprodukter. Dessa produkter innehåller fler än 20 000 kemiska ämnen. Stora materialvolym (75 miljoner ton per år) och byggnaders långa livslängd (100–200 år) ger en ökad risk för att byggvaror påverkar människors hälsa och miljön. Att minimera användningen av farliga kemiska ämnen inom byggsektorn är en mycket viktig och komplex utmaning. Flera förbättringsinitiativ har tagits inom byggbranschen. Ett bra exempel är framtagandet av BASTA, som är ett verktyg för att undvika byggprodukter som innehåller ämnen med särskilt farliga egenskaper. Andra hjälpmedel för kontroll av byggprodukters innehåll av kemikalier är Byggvarubedömningen och Sunda hus.

Det är extra viktigt att undvika miljö- och hälsoskadliga ämnen i byggmaterial i inomhusmiljön. Enligt studier står byggprodukter för ca 40 % av de kemiska föroreningarna inomhus vilka kan ha cancerframkallande, mutagena, reproduktionstoxiska, hormonstörande eller allergiframkallande effekter. Det kan röra sig om byggprodukter så som lim och fogar, puts och murbruk, isoleringsmaterial, golv, byggskivor, färg samt rör och slangar. Enligt Kemikalieinspektionen är bl. a. formaldehyd ett vanligt förekommande ämne som emitterar från byggprodukter, vilket också har en cancer- och allergiframkallande effekt. Det är relevant med materialval inte enbart vid nybyggnation utan även vid renovering och tillbyggnad. Ofta när val av byggprodukt ska göras står valet mellan hälso- och miljöpåverkan eller funktion. I funktionen kan definitivt hållbarhet ingå. Det kan dock krävas lite mer arbete och tålamod att hitta rätt produkt.

3.1.1 Åtgärder Giftfritt byggande

F3:1 TILLÄMPA KEMIKALIEKRAV VID UPPHANDLING

Kemikaliekrav i upphandling innebär ofta att man ställer krav på att vissa ämnen inte ska förekomma i kemiska produkter eller varor. Det handlar också om att säkerställa att leverantören har tillräcklig kunskap för att inte orsaka miljöskada. Genom att allt fler myndigheter ställer kemikaliekrav skapas incitament och drivkrafter för en giftfri byggmarknad. Sämre produkter ur miljösynpunkt efterfrågas inte och sällas bort från marknaden.

F3:1 Tillämpa kemikaliekrav vid nybyggnad, ombyggnad och förvaltning.

Följande krav bör beaktas när kommunen uppför byggnader eller anläggningar i egen regi. Kraven bör även tillämpas vid markanvisning och markavtal med ledningsägare. Om en verksamhet väljer att följa en miljöcertifiering för ett visst projekt, som till exempel Miljöbyggnad silver räknas det som att man ställt kemikaliekrav.

Krav 1 Utfasningsämnen

Bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) som används i nybyggnation, renovering, ombyggnad och förvaltning ska inte innehålla utfasningsämnen.

Krav 2 Prioriterade riskminskningsämnen

Bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) som används i nybyggnation, renovering, ombyggnad och förvaltning bör inte innehålla prioriterade riskminskningsämnen. Om de används ska åtgärder vidtas för att minimera riskerna.

Krav 3 Nanomaterial

Användning av nanomaterial ska dokumenteras för spårbarhet i framtiden. Dokumentationen omfattar information om vilken typ av material som använts och var det har använts. Exempel på varor som kan innehålla nanomaterial är betong, färg och fönster.

Krav 4 Känslig användning

Den som avser att använda en vara eller kemisk produkt som innehåller eller avger utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen ska alltid bedöma exponeringsrisken för miljö och människor i förhållande till den aktuella användningen. Detta gäller även material i kontakt med vatten som innehåller ämnen som definieras som särskilda förorenande ämnen (SFÅ) eller prioriterade ämnen i enlighet med EU:s ramdirektiv för vatten och HVMFS 2013:19. Material i kontakt med dricksvatten, särskilt känsliga grupper och miljöer bedöms med särskild noggrannhet. Exempel är dricksvattenarmaturer, material på lekplatser, PVC-golv på förskolor och koppar och zink i kontakt med vatten i öppna system.

Krav 5 Mikroplaster

Mikroplastspridning från bygg- och anläggningsprojekt i kommunen ska förebyggas, både under uppförande och användning. Dagens produktion och användningsmönster av plast gör att mikroplaster sprids, men också nedskräpning och brister i avfallshantering bidrar till spridningen. Mikroplaster som sprids kan utgöra ett problem i sig men de kan också sprida skadliga ämnen. De tusentals olika additiv som ofta följer med plastpartiklar kan utgöra miljö- och hälsorisker när de sprids i naturen och i ekosystems näringskedjor. Ytan på en mikroplastpartikel har dessutom hög tendens att adsorbera både metaller och organiska föreningar.

Krav 6 Kompetens

I kommunens projekt ska övergripande ansvar och miljökompetens intygas av entreprenör för att säkerställa att ställda krav följs, dokumenteras och redovisas.

Krav 7 Avvikelsehantering

Vid markanvisningsavtal ska avvikelser hanteras internt av byggaktören. Den färdigställda loggboken samt projektets avvikelser redovisas vid slutbesiktning till exploateringskontoret. Externa ledningsägare ansvarar internt för avvikelsehantering och redovisar dessa för kommunen vid angivet uppföljningstillfälle. I kommunens egna bygg- och anläggningsprojekt ska upphandlade konsulter och entreprenörer ansvara för hantering av eventuella avvikelser i samråd med respektive verksamhets utvalda representant som godkänner eller avslår dessa.

Krav 8 Dokumentation

Vid tillsyn, revision och projekt slut ska nedanstående dokumentation tillhandahållas av kommunens upphandlade konsulter och entreprenörer.

- Miljöansvarig (namn, kontaktuppgifter och CV).
- Verktyg/rutin för implementering av kemikaliekraV. Kommunen ska inneha ägandeskap till loggbok för projektet.
- Digital loggbok för använda bygg- och anläggningsvaror och kemiska produkter med uppgift om placering i byggnad eller anläggning.
- Godkända avvikelserapporter.
- I kommunens egna bygg- och anläggningsprojekt uppges mängd för alla avvikelser och för kemiska produkter som innehåller riskminsknings- och utfasningsämnen.
- Information om förekomst av nanomaterial.

Krav 9 Rutiner

Rutiner ska tillämpas i kommunens förvaltningar och bolag och hos entreprenörer för att säkerställa att kemikaliekraV enligt punkt 1–8 uppfylls. De ska innehålla uppgifter om hur man arbetar praktiskt för att uppfylla ställda kraV:

- hur kontrollen sker, till exempel vilket miljöbedömningssystem som används för kontroll av förekomst av oönskade ämnen enligt kraV 1 och 2 och upplysning om nanomaterial enligt kraV 3.
- hur bedömning av exponeringsrisker sker vid användning av material som strider mot kraV 1, 2 och 4.
- hur dokumentation av bygg- och anläggningsvaror (material och kemiska produkter) sker.

Kommunens förvaltningar och bolag ska upprätta rutiner för genomförande och uppföljning av kraV med stöd av kommunens tilltänkta kemikaliegrupp eller kemikaliesamordnare.

F3:2 DOKUMENTERA VAROR OCH KEMISKA PRODUKTER

Genom att inbyggda material dokumenteras i en loggbok fås även en spårbarhet för framtida behov. Byggprodukters innehåll samt loggbok är av stor betydelse för att övergå till en mer cirkulär byggprocess där begagnat byggmaterial kan återbrukas eller återvinnas utan farliga ämnen i kretsloppet.

F3:2 Dokumentera varor och kemiska produkter

Åtgärden handlar om att dokumentera varor och kemiska produkter som används vid uppförande och underhåll av byggnader och anläggningar i digital loggbok och uppdatera loggboken vid ombyggnation och förvaltning.

Det är mycket kostsamt att i efterhand åtgärda och sanera material som visat sig innehålla miljö- och hälsofarliga ämnen. För att minimera sådana kostnader i framtiden ska man i första hand använda material som med dagens kunskap i möjligaste mån är fria från skadliga ämnen. Dessutom ska man dokumentera var materialen är inbyggda för att förenkla substitution och sanering om det behövs i framtiden. Idag ligger den digitala loggboken hos entreprenören, men målet är att kommunkoncernen inom några år upphandlar en gemensam tjänst för digital loggbok. Åtgärden är speciellt viktig den dag när byggnaden ska rivas, då man får ett kvitto på vilka ämnen som finns i byggnaden.

F3:3 KÄNSLIGA ANVÄNDNINGSMRÅDEN

Känsliga områden kan vara material i kontakt med dricksvatten, material som kommer i kontakt med särskilt känsliga grupper (till exempel barn) och känsliga utemiljöer.

F3:3 Känsliga användningsområden

Åtgärden handlar om att utvärdera och substituera material som utgör risk i känsliga användningsområden. Mer information finns under åtgärd F3:1 *Tillämpa kemikaliekraV vid upphandling*.

F3:4 ALL NYBYGGNATION SKA SKE ENLIGT STANDARD FÖR MILJÖBYGGNAD

Miljöbyggnad är ett svenskt system för miljöcertifiering av byggnader. Miljöbyggnad mäter totalt femton olika värden som sedan granskas av oberoende tredje part. En av dessa värden är *Utfasning av farliga ämnen*. Miljöbyggnad består av tre nivåer; brons, silver och guld. Miljöbyggnad silver ställer krav på att utfasningsämnen och hormonstörande ämnen inte får förekomma i större omfattning, medan Miljöbyggnad guld även ställer krav på prioriterade riskminskningsämnen.

F3:4a Materialval ska uppfylla Basta kriterier eller motsvarande.

Kommunen använder redan idag Miljöbyggnad silver för byggprojekt som ligger över 40 miljoner kronor. När det kommer till mindre byggprojekt och renoveringar siktar kommunen på att följa lagstiftningen. Målet är att alla nya byggprojekt ska ställa krav på material enligt Basta-kriterier, vilket överensstämmer med de regionala miljömålen för Skåne. Basta-kriterier innebär att varken utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen får förekomma i produkter.

F3:4b Avvikelse från kraven ska dokumenteras och följas upp.

Det är viktigt med uppföljning för att säkerställa att kemikaliekraven uppfylls och avvikelser från detta ska dokumenteras.

F3:5 STÄLLA KEMIKALIEKRAV I ENTREPRENADER

KemikaliekraV ska även ställas vid entreprenader. Kommunen har möjlighet att ställa miljökrav i de allmänna föreskrifterna (AF).

F3:5 Inrapportering av utfasningsämnen och riskminskningsämnen

Åtgärden handlar om att ställa krav på att entreprenören ska rapportera in kemikalieförteckning med utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen.

F3:6 KRAV PÅ BYGGMATERIAL VID OMBYGGNINGAR

Kunskapen om byggmaterialens miljö- och hälsopåverkan ökar hela tiden. Vissa byggmaterial som var godkända för några år sedan är det inte idag. Det är därför viktigt att kommunen ställer kemikaliekraV vid ombyggnationer. Genom att arbeta med medvetna materialval kan kommunens anställda och invånare vistas i lokaler med god inomhusmiljö, utan risk för dålig hälsa som kan kosta samhället (kommunen) stora pengar.

F3:6 Materialval ska uppfylla Basta-kriterier eller motsvarande.

Åtgärden handlar om att ställa krav på materialval. Byggvarubedömningen använder tre nivåer för bedömning av kemiska produkters innehåll; *Rekommenderas*, *Accepteras* och *Undviks*. Genom att använda Basta-kriterier eller senaste versionen av byggvarubedömningen (Nivå *Rekommenderas*) uppfylls kraven för kemiska produkter och varor.

3.2 Giffri förskola

Barn är mer känsliga för kemikalier än vuxna. Deras hjärnor, immunsystem och hormonsystem är inte färdigutvecklade och de andas snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin egen vikt. Små barn som utforskar sin omgivning genom att känna och smaka på saker är särskilt utsatta. Det är därför bra att se över deras närmiljö och försöka undvika varor som innehåller sådana kemikalier som kan innebära en ökad risk. Därför är det viktigt att säkerställa att de har en så hälsosam miljö som möjligt när de befinner sig i förskolemiljö.

Allra känsligast är barnet innan det föds. Kroppens funktioner utvecklas under olika perioder i fosterlivet. Denna utveckling styrs av hormoner. Främmande ämnen som liknar hormoner kan därför orsaka allvarliga och irreversibla skador. Att skydda gravida kvinnor från exponering är därför minst lika viktigt som att skydda barn.

3.2.1 Åtgärder Giffri förskola

F3:7 STRATEGI FÖR GIFFRIA INNEMILJÖER FÖR BARN

Förskolan är prioriterad av flera olika skäl. Både för att barnen är mer utsatta och känsliga för kemikalier samt för att detta är en överrepresenterad arbetsplats för kvinnor och gravida som är extra känsliga. Det finns många åtgärder man kan göra för att minska barns påverkan av kemikalier, men ursprungspenmatiken ligger ofta i byggmaterial och inventarier. Om de alla farligaste ämnena kan begränsas i dessa är mycket vunnet.

F3:7 Inventera PVC-golv på förskolor

PVC används främst i offentliga miljöer samt som tätskikt i våtrum. Problemen vid användningen hänger framför allt ihop med mjukgörare som används för att göra plasten böjlig. Mjukgörare avges hela tiden och de kan orsaka sjukdomar. Välgrundade misstankar finns om störningar av reproduktionsförmågan för såväl kvinnor som män. Vid förbränning av PVC-plast avges farliga kemikalier, saltsyra och dioxiner. Många kommuner har infört totalstopp för PVC-golv i daghem och institutioner. Naturskyddsforeningens råd är att undvika PVC helt.

Åtgärden handlar om att PVC-golv ska inventeras på förskolor. Åtgärden fokuserar på att inventera och fasa ut kommunens PVC-golv och hitta alternativa lösningar. Det finns vinylgolv idag som varken innehåller PVC eller mjukgörare, som till exempel Svanens miljömärkta golv ”iD Revolution” som innehåller PVB.

3.3 Giffri vardag

I all inomhusmiljö finns inredning, byggmaterial, utrustning, färg och golv som kan avge olika typer av kemiska ämnen i luft och damm. De kemiska ämnen i inomhusmiljön som tidigare uppmärksammats mest är flyktiga organiska ämnen (VOC, volatile organic compounds). Förhöjda halter kan förekomma där det finns nya byggnads- och inredningsmaterial. Olika flyktiga organiska ämnen i byggnader kan ha olika effekter på de som bor eller vistas där men de effekter som påvisats är främst irritation i ögon och luftvägar och andra ospecifika symtom samt astmasymtom och allergiska symtom, liksom besvär av lukt. Under senare år har intresset ökat för eventuella hälsoeffekter av ftalater och andra kemikalier med hormonstörande egenskaper. Dessa ämnen är ofta halvflyktiga (SVOC, semi-volatile organic compounds).

3.3.1 Åtgärder Giffri vardag

F3:8 STÄD OCH KEMIKALIER

Inom städ finns det en hel del man kan göra för att minska mängden miljöfarliga ämnen som hamnar i miljön och minska exponeringen för personal.

F3:8a Vidareutveckla kravställningen på städprodukter

Åtgärden innebär att arbetet inom lokalvård ska fortsätta och vidareutvecklas för att ställa relevanta krav för att minska miljöpåverkan. Kommunen ska följa med i miljö- och teknikutvecklingen för att ständigt förbättra de produkter som används vid städning.

F3:8b Se över städrutiner

Bra rutiner vid städningen gör att vi kan undvika att koncentrationen av kemikalier blir för hög. En bra utgångsregel är att städa när det är så få personer i lokalerna som möjligt. Miljömärkta tvättmedel ska användas och sköljmedel bör undvikas som innehåller parfym och andra onödiga kemikalier.

F3:9 KEMIKALIESMARTA KÖK

Oönskade kemikalier kan hamna i maten på olika sätt, till exempel vid odling och djuruppfödning, produktion, tillagning, servering med mera. Det här är ett viktigt område för måltidsverksamheter att se över och det är alltid bra att använda sig av försiktighetsprincipen.

F3:9 Krav på material som kommer i kontakt med livsmedel

Åtgärden handlar om bland annat krav på förpackningsmaterial som kommer i kontakt med livsmedel, plastredskap vid tillagning et cetera. När det gäller tillagning gäller det att använda rätt utrustning så att inte gifter från plastredskap och förpackningsmaterial hamnar i maten. Gifter finns bland annat i mjukgörande plaster som innehåller ftalater.

F3:10 KONTOR OCH TEXTIL

Ystads kommun strävar efter att i första hand köpa begagnat för att minska resursanvändningen i samhället. Ibland kan det krävas nyinköp av inventarier och då är det viktigt att göra rätt från början.

F3:10a Inköp av möbler

Möbler är ofta sammansatta av många olika typer av material. Det kan vara trävirke, träfiberskivor, metaller, plaster, läder/skinn, stoppmaterial, textilier och glas. Många material kan innehålla eller tillsättas hälso- och miljöfarliga ämnen eller ge upphov till stor kemikalieanvändning eller ge stora utsläpp vid tillverkningen. Möbler med kort livslängd belastar miljön genom att de tidigt kasseras och måste ersättas med nya. En regel bör vara att

verksamheterna inte får sälja eller kassera kontorsmöbler med mera utan att kontakta Arbetsmarknadsenheten / ansvarig som gör bedömningen om återbruk, renovering, försäljning eller återvinning. En nackdel med att köpa begagnade möbler är att de kan innehålla skadliga ämnen som blivit förbjudna efter tillverkning och försäljning. Ett alternativt att minska arbetstagarnas exponering för skadliga ämnen i möbler är att leasa möbler och ställa tuffa kemikaliekraV i upphandlingen. De möbler som köps in eller leasas ska vara miljömärkta enligt Svanen, Möbelfakta eller motsvarande.

F3:10b Inköp av textil

Textilbranschen är en kemikalieintensiv bransch. Kemikalier används under hela tillverkningsprocessen, från processkemikalier vid fiberframställning, blekning, färgning et cetera till kemikalier som tillsätts den färdiga produkten som exempelvis flamskyddsbehandling och impregnering. Kemikalieanvändningen kan påverka arbetsmiljö och miljö under tillverkningen, men även den färdiga produkten kan innehålla ämnen som är miljö- eller hälsofarliga. Inköp av textil som till exempel gardiner är ett svårare ämne än möbler, då gamla textilier ofta innehåller skadliga ämnen. Här ska kemikaliekraV i upphandlingen ställas enligt upphandlingsmyndighetens baskriterier eller kraV på miljömärkning, till exempel GOTS och OEKO-100.

F3:10c Inköp av arbetskläder

Kommunen är en stor inköpare av arbetskläder. Det är därför av stor betydelse att de arbetskläder som köps in är de rätta, både ur ett funktionsperspektiv och ur ett kemikalieperspektiv. Många kemikalier tas upp av huden och genom inandning. Arsenik, kadmium och bly förekommer som föroreningar vid tillverkningen av textilier och rester kan förekomma i arbetskläder. Bly kan också finnas i till exempel färg. Kommunen ska ställa miljökraV i sina upphandlingar om arbetskläder för att minimera exponeringen av kemikalier för sina arbetstagare. Upphandlingsmyndighetens kriterier på basnivå eller bättre ska beaktas. Alternativt ska miljömärkning användas, till exempel OEKO-100 och Svanen.

F3:11 IT OCH TELEKOM

Elektronik innehåller ofta tungmetaller och flamskyddsmedel. Det kan till exempel vara mobiltelefoner, sladdar och tangentbord. När apparaterna blir varma kan de även ge ifrån sig små mängder flamskyddsmedel som går att bli av med genom att vädra ofta och genom att hålla dammet borta.

F3:11 KemikaliekraV vid inköp av datorer och dataskärmar

Vid inköp av datorer och dataskärmar ska upphandlingsmyndighetens kriterier på basnivå eller bättre beaktas. Alternativt ska miljömärkning användas, till exempel TCO Certified, Svanen och EPEAT.

4. UTEMILJÖ

Fokusområde utemiljö omfattar giftfri förvaltning av kommunens mark, anläggning, mindre plast i miljön och mindre gifter i miljön. En av de större källorna till kemikalier i utemiljön är byggprodukter. Med mer kunskap, strategiskt och verksamhetsövergripande arbete kan kemikalieexponeringen minimeras inom kommunen. En annan källa är vid skötsel av kommunens marker. Här arbetar kommunen sedan lång tid tillbaka med kemikaliefria alternativ till traditionella bekämpningsmedel. Mindre plast i miljön handlar bland annat om konstgräsplaner där granulat läcker ut i våra vattendrag och skapar stora problem. Mindre gifter i miljön är en viktig punkt där kommunen verkar för uppströmsarbete med att minimera att gifter läcker ut vid källan.

4.1 Giftfri förvaltning av kommunens mark

Som en del i arbetet med miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö är det viktigt att kommunen följer med i utvecklingen mot en giftfri planering, produktion och skötsel av marker.

4.1.1 Åtgärder Giftfri förvaltning av kommunens mark

F4:1 BEKÄMPNINGSMEDELSFRI SKÖTSEL

Kemiska bekämpningsmedel är framtagna för att döda oönskade växter och djur. När de sprids i naturen påverkar kemikalierna den biologiska mångfalden och kan på kort och lång sikt påverka människors hälsa.

F4:1 Krav på bekämpningsmedelsfri skötsel

Parker, grönområden, fastigheter och andra offentliga ytor som kommunen äger ska skötas utan kemiska bekämpningsmedel. I första hand ska förebyggande metoder användas, därefter prioriteras mekaniska- och termiska metoder och i sista hand används kemiska bekämpningsmedel. Undantag kan ges för bekämpning av jätteloka och andra invasiva arter.

4.2 Anläggning

Vid anläggning av nya utomhusmiljöer och entreprenader i kommunen används en mängd olika material som kan sprida kemikalier i vår miljö. Även om kemikalieanvändningen ökar så sker det också en utveckling mot mer hållbara alternativ inom både byggnation och anläggning. Genom en strategi kan kommunen verka för kemikaliesmarta val för att minska gifterna i vår miljö.

4.2.1 Åtgärder inom anläggning

F4:2 RIKTLINJER FÖR SYNTETISKA BELÄGGNINGAR

På senare år har det framkommit att syntetiska beläggningar såsom fotbollsplaner, multisportytor, idrottsarenor och lektytor ofta innehåller miljöfarliga kemikalier som läcker ut i miljön. Kommunen ska därför ta fram riktlinjer för syntetiska beläggningar och ställa kemikalie- och miljökrav vid anläggande och skötsel av syntetiska beläggningar.

F4:2 Riktlinjer för syntetiska beläggningar

Riktlinjer för anläggande och skötsel av konstgräsplaner och andra syntetiska beläggningar och material ska tas fram. Utgångspunkten ska vara att minimera påverkan på utemiljön med hänsyn till mikroplaster, miljögifter et cetera.

Konstgräsplaner och hybridgräs

Kommunen har idag en hybridgräsplan vid Källan, en konstgräsplan på Ystad idrottsplats och i Köpingebro. Planerna används flitigt och detta gör att kommunen behöver arbeta med ett hållbart material som tål slitage. Som första alternativ ska kommunen välja naturliga gräsplaner. Andra alternativ är hybridgräs och tredje konstgräs. Underlaget på en konstgräsplan innehåller fyllnadsmaterial, vanligast är granulat. Granulaten som används räknas som mikroplast (2–3 mm) stora partiklar som vid användning läcker ut i kringliggande miljö och vattendrag. Granulat innebär miljöriser dels eftersom mikroplaster inte bryts ned naturligt utan sprids och ansamlas i miljön, dels genom att olika typer av granulat kan innehålla farliga ämnen.

Hybridgräs är en sorts blandning av naturligt gräs och konstgräs. Detta är ett mer miljövänligt alternativ till bara konstgräsmattor. Hybridgräset rullas ut över den naturliga gräsmattan där det naturliga gräset blandas med konstgräset. Hybridgräs är tillverkat av samma material som konstgräset men i mindre mängd. Gräsfiberna är av materialet polyeten och är stickade i ett sådant mönster som kallas för bikakemönster, då det naturliga gräset har en möjlighet till att växa igenom.

Gummiasfalt

Gummiasfalt, som ofta används som fallunderlag eftersom det är funktionellt och slitstarkt, innehåller ibland återvunna bildäck som kan innehålla ftalater och metaller. Andra mer naturliga material så som bark, kork eller sand är att föredra.

4.3 Mindre plast i miljön

Plast är ett bra material som gör mycket nytta i samhället idag. Men plast används också på fel sätt i många avseenden vilket leder till en spridning av plast och mikroplast i miljön. En hållbar plastkonsumtion syftar till att använda plasten där den mest behövs, verka för cirkulära flöden samt ett försumbart läckage.

4.3.1 Åtgärder för mindre plast i miljön

F4:3 FRITT FRÅN MIKROPLAST

Mikroplast är ett samlingsnamn för små plastfragment mellan 1nm och 5mm (en miljarddel meter), varav de minsta är i nano-storlek. Skräp av plast bryts sakta ner till mikroplaster. Beroende på typ av plast, temperatur och exponering för solljus kan nedbrytningen ta flera hundra år.

F4:3 Kommunen ska ta fram en handlingsplan för minskad plastanvändning

De största delarna av mikroplast hamnar i dagvattnet som leds ut till haven. En studie visar att det idag finns sex gånger mer mikroplast än djurplankton i haven. Under år 2015 producerades 322 miljoner ton plast globalt varav 90% framställdes av fossil råvara. Mikroplasterna misstas för föda och kan dra till sig kemikalier och därmed utveckla miljö- och hälsofarliga egenskaper. Arbetet för att minska mikroplaster är därför en viktig del i kommunens miljöarbete och ska jämföras med andra oönskade kemikalier.

4.4 Mindre gifter i miljön

”Miljögifter” är ett ord som används för alla kemikalier som är farliga för djur och växter. Miljögifter kan skada djurs kroppsfunktioner och deras förmåga att fortplanta sig och få avkommor. När vi talar om miljögifter menar vi oftast konstgjorda kemikalier som inte är naturligt förekommande och som vi därför inte vill ha ute i miljön. Dessa kemikalier kan ändå släppas ut i miljön från fabriker och hushåll via avloppsvatten, rök från skorstenar och genom avfall eller nedskärning.

4.4.1 Åtgärder för mindre gifter i miljön

F4:4 INSAMLING AV ÖVERBLIVNA LÄKEMEDEL

Många av de aktiva substanserna i läkemedel renas inte i traditionella avloppsreningsverk. Efter att läkemedel tagits in och verkat i kroppen hamnar det mesta i urinen och så småningom i reningsverkets recipient. Ämnen i läkemedel är designade till att vara biologiskt aktiva och tåliga vilket gör dem till bra läkemedel. Dessa egenskaper skapar också problem när de hamnar i miljön eftersom det oftast behövs mycket små mängder för att ge upphov till effekt hos levande organismer

F4:4 Insamling av överblivna läkemedel

Ett bidrag till att minska halterna läkemedel i miljön är att samla in gamla läkemedel som då inte riskerar att spolans ner i avloppet och vidare ut i miljön. Social omsorg ska kontinuerligt arbeta med att samla in överblivna läkemedel hos brukare.

F4.5 MINSKA MILJÖGIFTERNA VID KÄLLAN

Det effektivaste och billigaste sättet att minska miljögifterna i vår miljö är att förebygga att miljögifter överhuvudtaget kommer ut.

F4:5 Uppströmsarbete

Kommunen ska genom uppströmsarbete arbeta för att stoppa miljögifter och skräp redan vid källan så att det aldrig hamnar i vårt vatten, inte ens i avloppsvattnet. Kommunen behöver samarbeta med andra kommuner samt miljöförbundets tillsynsverksamhet med uppströmsarbete. Exempel på uppströmsarbete kan vara att undersöka avloppsvattnet i ett område, besöka industriella verksamheter och diskutera ändrade beteenden som till exempel substitution av miljöfarliga produkter och kemikalier.

5. KUNSKAP OCH INFORMATION

En viktig del i arbetet med att uppnå miljömålet Giftfri miljö är att genom kommunikation och dialog höja kunskapsnivån och medvetenheten kring förekomst av farliga kemiska ämnen och deras effekter på människors hälsa och miljö. Eftersom regelverket kring kemikalier inte ger tillräckligt skydd mot farlig exponering är kommunikation kring dessa frågor extra viktigt.

5.1 Kommunikation

Kommunikation är processen av budskap som bygger på interaktivitet bland dem som deltar i processen och som ska leda till attityder eller förhållningsätt.

Till begreppet kommunikation räknas olika former av aktiviteter som avser att öka medvetenheten eller kunskapen om området. Egentligen är närmast allt inom kemikalieplanen någon form av kommunikation eller inbegriper sådant.

Det kan handla om regelrätt utbildning för att kunna genomföra åtgärder, inspiration för att göra något, information om förändring eller ett medvetandegörande av problemet mer generellt. Mycket kommunikation sker i det vardagliga arbetet och i mötet med olika människor, där kemikaliefrågan kan behöva belysas i olika sammanhang.

Kommunikationen kan ske genom olika kanaler. Vara muntlig eller skriftlig. Enskild eller i grupp. Riktad eller generell. I form av dialog eller ibland envägs. Vad som fungerar i olika fall är beroende på målgrupp, syftet och budskap.

5.1.1 Kommunikationsplan

Syfte

Kommunikation är en viktig parameter i kemikaliearbetet och för att nå miljömålet giftfri miljö. Många aktörer behöver bidra i arbetet och göra bättre val i sin vardag. Om det så är i yrkesrollen eller privat. Kemikaliefrågor och giftfri miljö är ett komplext och svårt område. Det måste därför förklaras enkelt och målgruppsanpassat. De flesta har fortfarande en begränsad förståelse för att det överhuvudtaget är ett problem.

Fler måste bli medvetna om att åtgärder för säkrare kemikalieanvändning behövs både inom kommunens verksamhet men också utanför. Nyckelpersoner behöver få mer specifik kunskap inom de utpekade åtgärderna för att dessa ska kunna genomföras.

Mål

Vi ska bedriva ett aktivt informations- och dialogarbete som underlättar för kommunkoncernens anställda, verksamhetsutövare och medborgare att göra giftfria val.

Kommunikationen ska:

- Ge kemikaliefrågorna tyngd i det kommunala miljömålsarbetet genom att förankra kemikalieplanen i organisationen. Genom att knyta samman kemikaliefrågorna genom kemikalieplanen, miljöprogrammet och kretsloppsplanen kan kemikaliefrågorna få ännu mer tyngd.
- Upplysa om hälso- och miljöproblem kopplade till kemiska ämnen. Kommunikationen ska visa hotbilden men också bilden av att det finns möjlighet att påverka i positiv riktning.

Intressenter

Kommunen ska vara ett stöd i att synliggöra kemikaliefrågan och ge konkreta råd och tips till både anställda, brukare, föräldrar, verksamhetsutövare och konsumenter.

Det är viktigt att först och främst nå de nyckelpersoner och funktioner som i sin tur kan påverka flera i sina verksamheter eller med sina beslut. Då upphandling och inköp har så stor påverkan på val av de varor och tjänster som kommunkoncernen använder är upphandlare, beställare och avropare viktiga nyckelpersoner. Fokus bör även ligga på de som arbetar direkt eller indirekt med barn och unga.

Målgrupp

Denna kommunikationsplan riktar sig till följande målgrupper:

- Förtroendevalda inom kommunorganisationen
- Tjänstepersoner inom kommunorganisationen
- Kommuninvånare
- Verksamheter i kommunen, såsom miljöfarliga verksamheter och handeln
- Pedagoger inom förskola och skola

Budskap

Huvudbudskapet är att lyfta fram att i vardagen, både i vår yrkesroll men också som privatpersoner kan vi alla redan idag göra bra, smarta och giftfria val, genom en ökad medvetenhet om risker med kemiska ämnen i vardagen och en ökad kunskap om bättre alternativ. En del information följer av lagkrav men där kunskapen och praxis ofta brister.

Kemikaliefrågan är viktig för en långsiktigt hållbar utveckling och berör oss alla. Vårt agerande påverkar både vår närmiljö och den yttre miljön. Våra val, både hemma och i arbetet, gör skillnad för exponeringen av skadliga kemikalier i dag och för framtida generationer.

För olika målgrupper och olika aktiviteter kan det givetvis finnas särskilda budskap och mer konkret information och råd.

Kanaler

Kanaler väljs utifrån målgrupp och budskap. De kan vara fysiska dialogmöten, utbildningar, presentationer, kommunens hemsida och uppföljningsverktyg.

5.1.2 Åtgärder för ökad kunskapsnivå

F5.1 ÖKA KUNSKAPSNIVÅN GÄLLANDE KEMIKALIE- OCH MILJÖKRAV

Fler måste bli medvetna om att åtgärder för säkrare varor och produkter behövs både inom kommunens verksamhet och också utanför för att miljömålet Giftfri miljö ska kunna uppnås.

F5:1a Ta fram en kommunikationsplan

I samma stund som det fattas ett beslut om en förändring, ett projekt eller en aktivitet där människor är inblandade ska man tänka igenom om hur detta ska kommuniceras. Syftet med kommunikationsplanen är att genom god planering samordna samtliga kommunikativa insatser för bästa möjliga effekt. Planen tjänar även som ett internt diskussions- och förankringsunderlag.

F5:1b Tillsätta en kemikaliesamordnare

I arbetet med framtagandet av kemikalieplanen har det visat sig att det finns ett stort behov av att tillsätta en kemikaliesamordnare. Det råder kunskapsbrist och resursbrist i kemikaliefrågorna. Orsaken är ofta bristande tid - kompetens och intresse finns för det mesta. De åtgärder som krävs för att nå målen i kemikalieplanen kommer att medföra att verksamheterna i kommunen måste ta på sig ett större ansvar. De flesta åtgärderna är formade så att de kan tas inom befintlig budgetram. Se även bilaga 4 *Risk- och konsekvensanalys*.

De arbetsuppgifter som skulle kunna ligga på en kemikaliesamordnare är:

- Handla upp och driftsätta ett kommungemensamt kemikaliehanteringssystem
- Hjälpa verksamheterna att administrera kemikaliehanteringssystemet
- Hjälpa verksamheterna med inventering och riskbedömning av kemikalier
- Hjälpa verksamheterna och inköpsenheten att ta fram riktlinjer och handledningar för hållbar upphandling inom kemikalieområdet
- Ansvara för att kemikalieinformation kommer ut på intranätet, kommunens hemsida och sociala medier.
- Vara sammankallande för den kommunala kemikaliegruppen
- Hjälpa verksamheterna att följa upp åtgärderna i kemikalieplanen i Stratsys
- Hjälpa verksamheterna med uppföljning av avtal som tangerar kemikalieområdet
- Hålla och ansvara för utbildning inom kemikalieområdet, samt vid behov utbilda personalen internt
- Delta i externa kemikalienätverk och projekt
- Vara Ystads kommuns ansikte utåt i kemikaliefrågor

F5:1c Genomföra nätverksträffar med näringslivet

Näringslivsenheten genomför en rad frukostträffar med företagarna i kommunen. Åtgärden syftar till att medverka på några av frukostträffarna, alternativt att anordna separata nätverksträffar, så att företagarna inspireras av kommunkoncernens kemikaliearbete. Det kan likväl vara så att kommunen kan inspireras av företagarnas arbete mot en giftfri miljö – ett win-win genom samarbete.

F5:1d Genomföra utbildningar i hållbara inköp

Utbildning kan ske internt (workshop, seminarium) av en framtida ”kemikaliegrupp” eller kemikaliesamordnare, eller externt via konsult eller nätverk.

F5:1e Genomföra utbildningar i systematisk kemikaliehantering

Utbildning kan ske internt (workshop, seminarium) av en framtida ”kemikaliegrupp” eller kemikaliesamordnare, eller externt via konsult eller nätverk. Vid tecknande av ett gemensamt kemikaliehanteringssystem bör det ingå ett gratis utbildningstillfälle i kemikaliehantering per år.

F5:1f Arbeta efter ”Grön flagg” i skolorna med fokus på kemikalier och giftfri miljö.

Målet är att alla skolor i Ystads kommun, kommunala såväl som privata ska arbeta efter ”Grön flagg” med temat ”Kemikalier och giftfri miljö”. Medlemsavgiften är relativt låg (1500 kr per år och verksamhet år 2021) och täcker kvalitetssäkring av skolornas arbete med lärande för hållbar utveckling, hållbarhetscertifiering, fortbildning, personligt stöd och vägledning samt tips och inspiration.

5.2 Samverkan

Samverkan handlar om att bli mer effektiv och att kunna utbyta kunskap och erfarenheter med varandra inom en organisation eller mellan olika organisationer. Vissa talar om att samverkan leder till att vi undviker att ”uppfinna hjulet flera gånger”. I en liten organisation (kommun) som Ystad med få medarbetare inom vissa yrkeskategorier kan det ligga stora vinster i att utbyta kunskap och erfarenheter mellan olika organisationer (kommuner)

Från reaktiv till proaktiv...

Var vill du och ditt företag/din organisation vara?

Reaktiv

- Uppfylla lagkrav
- Uppfylla kundkrav
- Miljöarbetet separerat från övrig verksamhet
- Fokus på direkta aspekter
- Ingen redovisning av arbetet

Aktiv

- Etablerat miljöarbete
- Fokus på direkta och indirekta aspekter
- Miljöarbetet fortfarande separerat från övrig verksamhet
- Ett första steg mot extern redovisning, huvudsakligen inom miljöområdet

Proaktiv

- Miljöarbetet integrerat med övrig verksamhet
- Ett hållbarhetstänk (ekonomi, miljö och socialt)
- Ser miljö- och hållbarhetsarbetet ur ett lönsamhetsperspektiv
- Koppling till leverantörskedjan och indirekta aspekter
- Från produktions- till produktansvar
- Externt bestyrkt redovisning av arbetet

Confidentiality class: Critical (C4), High (C3), Medium (C2), None (C1)

VATTENFALL

Källa: Magnus Enell, 2009

I figuren ovan illustreras en organisations hållbarhetsutveckling. I det första steget, reaktiv, jobbar verksamheten endast med att uppfylla lag- och kundkrav. Fokus ligger på direkta miljöaspekter, vilket är miljöproblem som endast uppstår inom den egna verksamheten, som till exempel avfallsgenerering och energiförbrukning. I den aktiva organisationen har man även fokus på indirekta miljöaspekter, dvs sådant som uppstår i andra organisationer men som påverkas av våra egna aktiviteter, till exempel miljöpåverkan från tjänster och varor som upphandlas. I den proaktiva organisationen som är det översta steget på trappan är hållbarhetsarbetet integrerat med all övrig verksamhet. Organisationen tänker långsiktigt och ser stora vinster med att arbeta med hållbarhetsfrågor. Det kan handla om allt från image/goodwill till att vinna marknadsandelar genom att till exempel locka till sig kompetenta medarbetare utanför den egna organisationen.

Frågan är var din verksamhet befinner sig idag och hur du vill att den ska utvecklas över tid?

5.2.1 Åtgärder för samverkan

F5:2 SAMVERKAN KRING KOMMUNIKATION

Genom samverkan inom hållbara inköp och systematisk kemikaliehantering kommer kommunkoncernen kunna jobba mycket effektivare genom utbyte av kunskap och erfarenheter med varandra.

F5:2 Skapa en kommunal kemikaliegrupp

Arbetet mot hållbara inköp och systematisk kemikaliehantering inom kommunkoncernen kräver styrning uppifrån. En kommunövergripande arbetsgrupp inom ansvarsområdet systematisk kemikaliehantering och hållbara inköp behöver skapas. Under gruppdiskussionerna framkom det att denna grupp kan utgöras av de olika

förvaltningarnas och bolagens hållbarhetsombud samt personal med kemikaliekompetens. Arbetsgruppen bör ha samarbete med representanter från inköpsenheten, beställare inom bygg, anläggning, energi et cetera.

5.3 Information

Information handlar om att medvetandegöra ett visst problem. Information är de strategiska budskapen som ska leda till ökad kunskap.

5.3.1 Åtgärder för informationsspridning

F5:3 INFORMATION

Genom att informera medarbetare och kommuninvånare om budskapet för att nå en giftfri miljö ökar kunskapsnivån och engagemanget inom området.

F5:3a Information på kommunens intranät

Själva Kemikalieplanen är ett styrdokument och kommer att ligga på intranätet. Utöver detta kommer det behöva läggas ut information på intranätet som informerar och engagerar medarbetarna på Ystads kommun att arbeta efter kemikalieplanens syfte och mål.

F5:3b Information på kommunens hemsida

Precis som på intranätet behöver informationen om kemikalieplanen kommuniceras ut på Ystads hemsida. Tanken är att detta ska medföra att budskapet når ut till en större grupp. Detta är goodwill för Ystads kommun, men ger även förutsättningar för att andra tar efter. Alla kommunens styrande dokument ska ligga på ystad.se, även så kemikalieplanen.

Ystads kommun

KEMIKALIEPLAN

DEL 3 : APPENDIX

6. BILAGOR

Bilagorna finns som separata dokument.

- Bilaga 1 - Bakgrundsmaterial
- Bilaga 2 - Åtgärder, indikatorer och ansvar
- Bilaga 3 – Goda exempel
- Bilaga 4 – Risk- och konsekvensanalys

7. ORDLISTA

Antropogena ämnen – Ämnen som kommer från mänsklig aktivitet.

CAS-nummer - Identitetsnummer för kemiska ämnen som tilldelats av Chemical Abstract Services (CAS).

CMR-ämnena - Ämnen som ger cancer, mutationer i arvsmassan eller påverkar fortplantningen.

ECHA – den europeiska kemikaliemyndigheten. Finns i Helsingfors. Hemsida: www.echa.europa.eu

Fara - En inneboende egenskap hos ett ämne som kan orsaka oönskade effekter. Jfr Risk.

Farliga ämnen – Ämnen som klassificerats som farliga för hälsa och miljö enligt kriterierna i CLP-förordningen. Jfr Skadliga ämnen.

Faroangivelse - talar om på vilket sätt en kemisk produkt är farlig. Enligt CLP-förordningen ska farliga produkter märkas med bland annat faroangivelse. Exempel på faroangivelse ”Skadlig vid inandning – H322”.

FCM (Food Contact Materials) - Material som kommer i kontakt med livsmedel

Försiktighetsprincipen - Nämns i flera internationella miljökonventioner och andra regelverk. Det finns ingen exakt definition, utan principen är mer ett förhållningssätt att i vissa lägen av försiktighetsskäl kunna agera utan exakta vetenskapliga bevis för att någonting är farligt eller orsakar en bestämd skada på människors hälsa och miljö. Se: 2 kap. 3 § 2 stycket, miljöbalken (1998:808).

HBV - är inköpsfunktion åt Sveriges allmännyttiga bostadsbolag som genomför samordnade upphandlingar för produkter och tjänster kopplade till byggnation, renovering och förvaltning av fastigheter.

Innovation - Förmågan att framgångsrikt ta fram och införa nya processer, tjänster och metoder som resulterar i betydande förbättringar av kvalitet, effektivitet eller ändamålsenlighet (www.innovationsradet.se).

Kandidatförteckningen (kopplad till REACH) - ämnen som finns upptagna på kandidatförteckningen har särskilt hälso- och miljöfarliga egenskaper och kallas för särskilt farliga ämnen (SVHC ämnen, substances of very high concern). Ämnen från kandidatlistan tas successivt upp i Bilaga XIV för att tillståndsprövas.

Kemisk produkt, kemikalie - ett kemiskt ämne (grundämne eller förening) eller en beredning (blandning) av kemiska ämnen som inte är en vara (14 kap 2 § miljöbalken)

KIFS – Kemikalieinspektionens författningssamling

Mikroplast – Små plastpartiklar i storlek mellan 1 µm och 5 mm.

Mutagen – ett kemiskt ämne eller strålning som ändrar den genetiska informationen i organismens DNA.

Märkningspliktig – Om en kemisk produkt vid klassificering enligt CLP-förordningen blivit bedömd som farlig ska det tydligt framgå på produktens förpackning vad faran är för att den ska få släppas ut på marknaden.

Nanomaterial – Material som är i storleken 1-100 nm (miljondels millimeter) i en eller flera ledder. Ett ämnes egenskaper kan vara annorlunda om det förekommer i nanoform.

PBT-ämnerna - Ämnerna som är persistenta, bioackumulerande och toxiska, vilket innebär att de inte bryts ner i miljön, de ansamlas i organismer och de är giftiga. Jfr vPvB.

POPs – POPs-ämnerna (Persistent Organic Pollutants) är långlivade organiska föroreningar som kan ge upphov till effekter som cancer, reproduktions- och utvecklingsstörningar.

PRIO - eller prioriteringsguiden, eller PRIO-databasen är ett webbaserat verktyg, framtaget av

Kemikalieinspektionen, med syfte att kunna påverka och arbeta förebyggande för att minska risker för människors hälsa och miljö från kemikalier. Verktöget vänder sig bland annat till miljöchefer, inköpare, produktutvecklare men är också till hjälp för alla som kan påverka användning och hantering av kemikalier till exempel genom strategiska beslut. Till PRIO finns kopplat ett antal miljö- och hälsokriterier för ämnen som bör prioriteras i riskminskningsarbetet, samt en databas med exempel på sådana ämnen. PRIO kan vara en hjälp i anpassningen till REACH samt i arbetet för en hållbar utveckling och miljömålet Giftfri Miljö.

Prioriterade ämnen (i vattendirektivet) – I EU:s vattendirektiv finns för närvarande 45 prioriterade ämnen listade. Där finns också gränsvärden angivna för dem som inte får överstigas om en vattenförekomst ska få beteckningen God kemisk status.

Prioriterat riskminskningsämne – Begrepp som används i Kemikalieinspektionens PRIO-databas. Prioriterat riskminskningsämne är den lägre prioriteringsnivån. Ämnen med denna beteckning har egenskaperna mycket hög akut giftighet, allergiframkallande, mutagen (kategori 3), hög kronisk giftighet, potentiell PBT/vPvB eller miljöfarligt – långtidseffekter. Dessa ämnen har egenskaper som gör att man ska se över sin användning och säkerställa att man kan hantera riskerna (dvs. att man inte exponerar människa och miljö så att de utsätts för risker) alternativt överväga att byta ut dem. Jfr Utfasningsämne.

Produktvalsprincipen – (tidigare substitutionsprincipen) 2 kap. 4 § miljöbalken uttrycker den s.k. produktvalsprincipen, som är en av de allmänna hänsynsreglerna. Principen innebär att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd har en skyldighet att undvika att använda eller sälja skadliga kemiska produkter eller biotekniska organismer om de kan ersättas av mindre riskabla alternativ. Motsvarande krav gäller för varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt eller bioteknisk organism.

REACH – Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier. För att uppfylla kraven i förordningen måste företag identifiera och hantera de risker som är kopplade till de ämnen de tillverkar och saluför inom EU. De måste uppvisa för Echa hur ämnet kan användas säkert, och de ska meddela tillämpliga riskhanteringsåtgärder till användarna. Om riskerna inte kan hanteras kan myndigheterna begränsa användningen av ämnena på olika sätt. På lång sikt bör de flesta farliga ämnen ersättas med mindre farliga alternativ. REACH står för Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals. REACH trädde i kraft inom hela EU den 1 juni 2007.

Risk - Kombinationen av en fara och sannolikheten för att den ska uppstå; i kemikaliesammanhang oftast uttryckt som kombinationen giftighet-exponering. Jfr Fara.

RoHS-direktivet (Restrictions of Hazardous Substances in electrical and electronic equipment) – EU-Direktiv om begränsning av användningen av vissa farliga ämnen i elektrisk och elektronisk utrustning. Genom RoHS-direktivet begränsas användningen av kvicksilver, kadmium, bly, sexvärt krom, flamskyddsmedlen PBB och PBDE samt vissa ftalater i elektrisk och elektronisk utrustning. Det första RoHS-direktivet (2002/95/EG) började gälla 2003 och har

ersatts av ett uppdaterat direktiv (2011/65/ EU) som trädde i kraft 2013. 2019 kompletterades listan på reglerade ämnen.

SCIP (Substances of Concern In articles). Europeiska kemikaliemyndigheten, Echa har tagit fram SCIP-databasen dit leverantörer av varor ska anmäla förekomst av särskilt farliga ämnen i varorna.

Skadliga ämnen – Med skadliga ämnen avses inte endast sådana ämnen som klassas som farliga ämnen enligt kemikalielagstiftningen utan alla ämnen som är farliga för människors hälsa och miljön. Jfr Farligt ämne.

SIN-list (Substitute it Now!) – förteckning över ämnen som är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i den europeiska lagstiftningen REACH. Bakom listan står ChemSec. Syftet med listan är att hjälpa företag och organisationer att påskynda utfasningen av särskilt farliga ämnen samt minska riskerna kopplade till hanteringen av de farliga ämnen som vi fortsätter att använda. Listan uppdateras kontinuerligt och omfattade 919 ämnen i juni 2019.

Stockholmskonventionen (POP-konventionen) – global konvention som undertecknades 2001 till skydd mot långlivade organiska föroreningar. Omfattade i juni 2019 28 ämnen. Målet med Stockholmskonventionen är att skydda människors hälsa och miljön mot ämnen som ansamlas i människan och i miljön under lång tid även långt ifrån de platser där de producerats eller använts.

Substitution – att byta ut en kemisk produkt, kemiskt ämne eller vara mot ett mindre riskabelt alternativ (annan produkt eller metod) som är likvärdigt för ändamålet.

Substitutionsprincipen – Se Produktvalsprincipen

SVHC ämnen –Substances of Very High Concern. (Särskilt farliga ämnen). Ämnen som uppfyller kriterierna i artikel 57 i REACH-förordningen. Dessa är CMR-ämnen, PBT-ämnen, vPvB-ämnen eller har andra allvarliga egenskaper, till exempel hormonstörande eller ozonstörande.

Säkerhetsdatablad – (SDS - Safety Data Sheet; MSDS - Material Safety Data Sheet, tidigare även benämnt varuinformationsblad) Information i 16 punkter som alltid måste finnas för hälso- och miljöfarliga kemiska produkter. Säkerhetsdatabladets innehåll och format är reglerat i REACH-förordningen.

Uppströmsarbete - innebär att vi arbetar för att stoppa miljögifter och skräp redan vid källan så att det aldrig hamnar i vårt vatten, inte ens i avloppsvattnet (Svenskt Vattens definition).

Utfasningsämne – Begrepp som används i Kemikalieinspektionens PRIO-databas. Utfasningsämne är den högre prioriteringsnivån. Dessa ämnen ska fasas ut ur användning dvs. substitueras. Ämnena med denna beteckning är CMR-ämnen (kategori 1 eller 2), PBT-ämnen, vPvB-ämnen, hormonstörande, ozonstörande eller särskilt farliga metaller (kadmium, bly och kvicksilver och deras föreningar). Jfr Prioriterat riskminskningsämne.

Vara – Definieras i kemikalielagstiftningen REACH som ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion.

Vattendirektivet (eller ramdirektivet för vatten) - ett EU-direktiv som lägger "golvet" för vad EU-länderna inte får underskrida vad gäller kvalitet och tillgång på vatten (Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG). Målet är att uppnå en god vattenstatus. Det innebär att både tillgång och kvaliteten på vatten ska vara god. Vattenförvaltningen omfattar både ytvatten (sjöar, vattendrag, kust- och övergångsvatten) och grundvatten, det vill säga allt vatten utom öppna havet. 2004 genomfördes vattendirektivet i svensk lagstiftning genom bland annat vattenförvaltningsförordningen (2004:660).

Verksamhetsutövare – här: den som bedriver eller ansvarar för en verksamhet, eller vidtar en åtgärd.

vPvB-ämnen - mycket persistenta (dvs. svårnedbrytbara) och mycket bioackumulerande ämnen. Ämnen med dessa egenskaper är potentiellt problematiska oberoende om de är bevisat giftiga. Vål ute i miljön är stoppsträckan lång om de även visar sig giftiga. Jfr PBT-ämne.

Växtskyddsmedel - bekämpningsmedel som används för att exempelvis skydda växter eller växtprodukter mot olika former av skadegörare, förstöra oönskade växter eller växtdelar, eller hålla tillbaka eller förhindra oönskad tillväxt av växter. Den fullständiga definitionen av växtskyddsmedel återfinns i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden.

Ämne - Kemiskt grundämne och föreningar av grundämnena i naturlig eller tillverkad form.